

הומש כס"י משולב

פרשת לך לך, בראשית יב - יז, קב"ז פסוקים

פרק יב

(ח) ויעתק משם אהלו הָהָרָה מִקְדָּם לְבֵית־אֵל במזרחה של בית אל. נמצאת בית אל במערבו, והוא שנאמר (המשך הפסוק) 'בית אל מים' ויש אֵהָלָה אהלה כתיב, בתחילה נטע את אהל אשתו, ואחר כך את שלו בית־אל מים והעי מִקְדָּם ויבן־שָׁם מִזְבֵּחַ לִיקוֹק ויקרא בשם יקוק. נתנבא שעתידין בניו להיכשל שם על עוון עכן, והתפלל שם עליהם:

(ט) ויסע אֲבָרָם הַלְוִי וְנִסְוֵע הַגְּבָה: הלוו ונסוע. לפרקים, יושב כאן חודש או יותר, ונסוע משם ונוטה אהלו במקום אחר. וכל מסעיו הנגבה, ללכת לדרומה של ארץ ישראל והוא לצד ירושלים שהיא בחלקו של יהודה, שנטלו בדרומה של ארץ ישראל הר המוריה שהיא נחלתו: פ

(י) ויהי רַעַב בְּאֶרֶץ באותה ארץ לבדה, לנסותו אם יהרהר אחר דבריו של הקדוש ברוך הוא שאמר לו ללכת אל ארץ כנען, ועכשיו משיאו לצאת ממנה ויָרֵד אֲבָרָם מִצְרַיִם לְגוֹר שָׁם בְּיַכְבֵּד הָרַעַב בְּאֶרֶץ: מננה ויָרֵד אֲבָרָם מִצְרַיִם לְגוֹר שָׁם בְּיַכְבֵּד הָרַעַב בְּאֶרֶץ:

(יא) ויהי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לְבֹא מִצְרַיִם ויאמר אֶל־שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ הַנְּהַ־נָּא יִדְעָתִי כִּי אִשָּׁה יִפְתִּי־מִרְאָה אָתָּה. מדרש אגדה - עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם, ועכשיו על ידי מעשה הכיר בה. דבר אחר, מנהג העולם שעל ידי טורח הדרך אדם מתבזה, וזאת עמדה ביופיה. ופשוטו של מקרא, הנה נא הגיעה השעה שיש לדאוג על יופיך, ידעתי זה ימים רבים כי יפת מראה את, ועכשיו אנו באים בין אנשים שחורים ומכוערים, אחיהם של כושים, ולא הורגלו באשה יפה. ודומה לו (לקמן יט ב) הנה נא אדוני סורו נא:

(יב) והיה כִּי־יֵרָאוּ אֶתְךָ הַמִּצְרַיִם וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ וְאָתָּה וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֶתְךָ יָחִי: יחיי:

(יג) אִמְרִינָא אֶחָתִי אֶתְ לְמַעַן, ייטב־לי בעבורך יתנו לי מתנות וְחִיתָה נִפְשִׁי בְּגִלְגָּל: נפשי בגלגל:

*

שני

(יד) ויהי כְּבֹא אֲבָרָם מִצְרַיִם היה לו לומר כְּבֹאִם מִצְרַיִם, אלא לימד שהטמין אותה בתיבה, ועל ידי שתבעו את המכס פתחו וראו אותה ויֵרָאוּ הַמִּצְרַיִם אֶת־הָאִשָּׁה כִּי־נִפְּהָה הוּא מֵאָד: ויראו המצרים את־האשה כי־נִפְּהָה הוּא מֵאָד:

(טו) ויראו אֶת־הָ שְׂרֵי פְרַעֲה וַיְהִלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פְּרַעֲהַ הַלְלוּהָ בִּינֵיהֶם לומר הגונה זו למלך ונתקח הָאִשָּׁה בֵּית פְּרַעֲהַ:

(טז) וּלְאֲבָרָם הֵיטִיב בְּעִבְרָה וְלֹא־נִכְחַס הֵיטִיב. פרעה בעבורה [נתן לו מתנות] וַיְהִי־לוֹ צֶאֱרוּבָקָל וְחַמְרָיִם וְעֶבְדִּים וְשִׁפְחֹת וְאֶתְנַת וְגַמְלִים:

(יז) וַיִּנְגַע יְקוֹק אֶת־פְּרַעֲהַ נְגַעִים גְּדֹלִים במכת ראתן לקה, שהתשמיש קשה לו וְאֶת־בֵּיתוֹ כְּתִרְגוּמוֹ ועל אנש ביתיה (ומדרשו לרבות כותליו ועמודיו וכליו) עַל־דְּבַר שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ אֲבָרָם: על דכנ שני. על פי דיבורה, אומרת למלאך הך והוא מכה:

(יח) ויקרא פְּרַעֲה לְאֲבָרָם ויאמר מִדְּאֵת עֲשִׂיתָ לִּי לְמַה לֹּא־הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הוּא:

(א) ויאמר יְקוֹק אֶל־אֲבָרָם לִדְ־לֶךְ להנאתך ולטובתך, ושם אעשר לגוי גדול, וכאן אי אתה זוכה לבנים. ועוד שאודיע טבעך בעולם מֵאֲרֵצְךָ וּמִמְלֹךְ־רַתְּךָ וּמִבְּיַת אֲבִיךָ מֵאֲרֵצְךָ. והלא כבר יצא משם עם אביו ובא עד לחרן, אלא כך אמר לו, התרחק עוד משם וצא מבית אביך אֶל־הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲרַאךָ. לא גילה לו הארץ מיד, כדי לחבבה בעיניו, ולתת לו שכר על כל דיבור ודיבור. כיוצא בו (לקמן כב ב) 'את בנך את יחידיך אשר אהבת את יצחק', כיוצא בו (שם) 'על אחד ההרים אשר אומר אליך', כיוצא בו (יונה ג ב) 'וקרא אליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך' ושיי הדיבורים האחרונים כרשיי מופיעים כמקור בסוף הפסוק הבא (ראה הטעם בספר הזכרון) והוקדמו לפעם הרצף).

(ב) וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גְּדוֹל* וְאֲבָרְכֶךָ בַּמָּוֶן וְאֶגְדְּלֶה שְׁמֶךָ וְהָיָה בְּרִכָּה*:

וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גְּדוֹל. לפי שהדרך גורמת לשלושה דברים, ממעטת פריה ורביה, וממעטת את הממון, וממעטת את השם, לכך הוזקק לשלוש ברכות הללו, שהבטיחו על הבנים, ועל הממון, ועל השם. (וזהו ואגדלה שמך, הריני מוסיף אות על שמך, שעד עכשיו שמך אברם מכאן ואילך אברהם, ואברהם עולה רמ"ח כנגד איבריו של אדם. ברש"י ישן).

וְהָיָה בְּרִכָּה. הברכות נתונות בידך, עד עכשיו היו בידי, ברכתי את אדם ואת נח ואתך, ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ. דבר אחר, ואעשר לגוי גדול - זהו שאומרים אלהי אברהם, ואברכך - זהו שאומרים אלהי יצחק, ואגדלה שמך - זהו שאומרים אלהי יעקב. יכול יהיו חותמין ככולן, תלמוד לומר והיה ברכה, בך חותמין ולא בהם:

(ג) וְאֲבָרְכֶךָ מִבְּרַכְיָךָ וּמִקְלָלְךָ אֲאָר וְנִבְרַכְוּ בְךָ כָּל־מְשַׁפְּחַת הָאֲדָמָה. יש אגדות רבות, וזהו פשוטו, אדם אומר לבנו 'תהא כאברהם', וכן כל ונברכו בך שבמקרא, וזה מוכיח - (לקמן מח כ) 'בך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה':

(ד) וַיִּלֶךְ אֲבָרָם בְּאֶשֶׁר דָּבַר אֱלֹוִי יְקוֹק וַיִּלֶךְ אִתּוֹ לְזֹט וְאֲבָרָם בְּדַחְמָשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצִאֲתוֹ מִחָרָן:

(ה) וַיִּקַּח אֲבָרָם אֶת־שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לֹוֹט בְּרֵאֲחִיו וְאֶת־כְּלָרְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְּחָרָן שֶׁהִכְנִיסוּ תַּחַת כַּנְפֵי הַשָּׁכִינָה, אברהם מגייר את האנשים, ושרה מגיירת הנשים, ומעלה עליהם הכתוב כאילו עשאו. ופשוטו של מקרא - עבדים ושפחות שקנו להם, כמו (לקמן לא א) 'עשה את כל הכבוד הזה', (במדבר כד יח) 'וישראל עושה חיל', לשון קונה וכונס ויצאו לְלִכְת' אֶרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֵאוּ אֶרְצָה כְּנַעַן:

(ו) וַיַּעֲבֹר אֲבָרָם בְּאֶרֶץ נַכְסוֹ לְתוֹכָהּ עַד מְקוֹם שָׁכָם הַתְּפֹלֵל עַל בְּנֵי יַעֲקֹב כְּשִׁיבֹאוֹ לְהִילָחֵם בְּשָׁכָם עַד אֶלְוִן מוֹרְדָה הִיא שָׁכָם, הראהו הר גריזים והר עיבל ששם קיבלו ישראל שבועת התורה וְהַכְּנַעֲנִי אֹז בְּאֶרֶץ. היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם, שבחלקו של שם נפלה כשחילק נח את הארץ לבניו, שנאמר (לקמן יד יח) ומלכי צדק מלך שלם, לפיכך (פסוק הבא) ויאמר ה' אל אברם לזרעך אתן את הארץ הזאת, עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם:

(ז) וַיֵּרָא יְקוֹק אֶל־אֲבָרָם וַיֹּאמֶר לוֹרְעֶךָ אֶתְךָ אֶת־הָאֶרֶץ הַזֹּאת וַיְבִין שָׁם מִזְבֵּחַ לִיקוֹק הַנְּרָאָה אֱלֹוִי: ויבן סָם מִזְבֵּחַ. על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ ישראל:

(יט) למה אמרת אחתי היא ואקח אתה לי לאשה ועתה הנה אשתך קח לך. לא כאבימלך שאמר לו (לקמן כ טו) הנה ארצי לפניך, אלא אמר לו לך ואל תעמוד, שהמצרים שטופי זימה הם, שנאמר (יחזקאל כג כ) וזרמת סוסים זרמתם:

(כ) ויצו עליו פרעה אנשים וילו עליו. על אודותיו, לשלחו ולשומר וישלחו כתרגומו 'ואלו' אתו ואת אשתו ואת כל אשתרלו:

פרק יג

(א) ויעל אברהם ממצרים הוא ואשתו וכל אשתרלו ולוט עמו הנגבה. לבוא לדרומה של ארץ ישראל, כמו שאמר למעלה (יב ט) הלוך ונסוע הנגבה, להר המוריה. ומכל מקום כשהוא הולך ממצרים לארץ כנען מדרום לצפון הוא מהלך, שארץ מצרים בדרומה של ארץ ישראל, כמו שמוכיח במסעות ובגבולי הארץ:

(ב) ואברהם כבוד מאד טעון משאות במקנה בכסף ובזהב:

(ג) וילך למסעיו כשחזר ממצרים לארץ כנען היה הולך ולן באכסניות שלן בהם בהליכתו למצרים. לימדך דרך ארץ, שלא ישנה אדם מאכסניא שלו. דבר אחר, בחזרתו פרע הקפותיו מנגב ארץ מצרים בדרומה של ארץ כנען ועד בית אל עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה בין בית אל ובין העי:

(ד) אלמקום המזבח אשר עשה שם בראשונה ויקרא שם אברהם בשם יקוק. ואשר קרא שם אברהם בשם ה'. וגם יש לומר, ויקרא שם עכשיו בשם ה':

*

שלישי

(ה) וגם ללוט ההלך את אברהם מי גרם שהיתה לו זאת, הליכתו עם אברהם היה צאק ובקור ואהלים:

(ו) ולא נשא אתם הארץ לשבת יחדו לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם, ולשון קצר הוא, וצריך להוסיף עליו, כמו ולא נשא אותם מרעה הארץ, לפיכך כתוב ולא נשא בלשון זכר כיהיה רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדו:

(ז) ויהי ריב בין רעי מקנה אברהם ובין רעי מקנה לוט והכנעני והפריז אז ישב בארץ: ויהי ריב. לפי שהיו רועים של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים, ורועי אברהם מוכיחים אותם על הגזל, והם אומרים - ניתנה הארץ לאברהם, ולו אין יורש, ולוט יורשו, ואין זה גזל. והכתוב אומר 'הכנעני והפריז אז יושב בארץ', ולא זכה בה אברהם עדיין:

(ח) ויאמר אברהם אל לוט אל תהי מריבה ביני וביןך ובין רעי ובין רעיך כראנשים אחים אנהנו. קרובים. ומדרש אגדה - דומין בקלסתר פנים:

(ט) הלא כלה הארץ לפניך הפרד נא מעלי אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאלה: אם השמאל ואימנה. בכל אשר תשב, לא אתרחק ממך ואעמוד לך למגן ולעזר. וסוף דבר הוצרך לו, שנאמר (לקמן יד יד) וישמע אברהם כי נשבה אחיו וגו'.

ואימנה. אימין את עצמי, כמו ואשמאילה אשמאיל את עצמי. ואם תאמר היה לו לינקד ואימינה, כך מצינו במקום אחר (ש"ב יד יט) 'אם אש להמין', ואין נקוד להמין:

(י) וישא לוט את עיניו וירא את כל כבוד הירדן כי כלה משקה ארץ נחלי מים לפני שחת יקוק את סדם ואת עמורה היה אותו מישור כגזיקוק לאילנות בארץ מצרים לזרעים באכה צער. עד צער. ומדרש אגדה דורשה לגנאי, על שהיו שטופי זימה בחר לו לוט בשכונתם, במסכת הוריות (י):

(יא) ויבחר לו לוט את כל כבוד הירדן ככ. מישור, כתרגומו (מישר) ויסע לוט מקדם נסע מאצל אברהם והלך לו למערבו של אברהם, נמצא נוסע ממזרח למערב. ומדרש אגדה - הסיע עצמו מקדמונו של עולם, אמר 'אי אפשי לא באברהם ולא באלהיו' ופרדו איש מעל אחיו:

(יב) אברהם ישב בארץ כנען ולוט ישב בערי הכפר ויאהל עד סדם. נטה אהלים לרועיו ולמקנהו עד סדם:

(יג) ואנשי סדם רעים ואף על פי כן לא נמנע לוט מלשכון עמהם. ורבותינו למדו מאן 'שם רשעים ירקב' (משלי ז ז). רעים. בגופם וחסאיים בממונם ליקוק מאד. יודעים ריבונם ומתכוונים למרוד בו:

(יד) ויקוק אמר אל אברהם אחרי הפרד לוט מעמו כל זמן שהרשע עמו - היה הדיבור פורש ממנו שא נא עיניך וראה מר המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה:

(טו) כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם:

(טז) ושמתי את זרעך בעפר הארץ אשרן אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה. כשם שאי אפשר לעפר להמנות, כך זרעך לא ימנה:

(יז) קים התהלך בארץ לארפה ולרחבה כי לך אתננה:

(יח) ויאהל אברהם ויבא וישב בארץ מברא שם אדם אשר בחברון ויבך שם מובח ליקוק: פ

*

רביעי

פרק יד

(א) ויהי בימי אמרפל הוא נמרוד, שאמר לאברהם פול לתוך כבשן האש מלך שנער אריוף מלך אלסר כדלעמר מלך עילם ותדעל מלך גזים. מקום יש ששמו גזים, על שם שנתקבצו שמה מכמה אומות ומקומות, והמליכו איש עליהם ושמו תדעל:

(ב) עשו מלחמה את ברע רע לשמים ורע לבריות מלך סדם ואת ברשע שנתעלה ברשעו מלך עמרה שנאב שונא אביו שבשמים מלך אדמה ושמאבר שם אבר לעוף ולקפוז ולמרוד בהקב"ה מלך צביים צבויים ומלך בלע שם העיר היא צער:

(ג) כלה אלה חברו אל עמק השדים כך שמו, על שם שהיו בו שדות הרבה הוא ים המלח. לאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח. ומדרש אגדה אומר, שנתבקעו הצורים סביבותיו ונמשכו יאורים לתוכו:

(ד) שתים עשרה שנה עבדו חמישה מלכים הללו את כדלעומר את כדלעמר ושלש עשרה שנה מרדו:

שכרתו עמו ברית (דבר אחר, שהשיאו לו עצה על המילה כמו שמפורש במקום אחר):

(יד) וישמע אברהם כי נשבה אחיו, וירק כתרגומו - 'זרז', וכן (ויקרא כו לג) והריקותי אחריכם חרב, אזדיין בחרבי עליכם, וכן (שמות טו ט) אריק חרבי, וכן (תהלים לה ג) ורק חנית וסגור אתי חניכיו חנוכו כתיב (ס"א - קרי), זה אלעזר שחנכו למצוות, והוא לשון התחלת כניסת האדם או כלי לאומנות שהוא עתיד לעמוד בה, וכן (משלי כב ו) חנוך לנער, (במדבר ז יא) חנוכת המזבח, (תהלים ל א) חנוכת הבית, ובלע"ז קורין לו איניציו"ר [חנוך] ילידי ביתו שמנה עשר ושלוש מאות רבותינו אמרו אלעזר לבדו היה, והוא מנין גימטריא של שמו וירדף עד"ן. שם תשש כחו, שראה שעתידין בניו להעמיד שם עגל:

(טו) ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויחלק עליהם. לפי פשוטו, סרו המקרא, 'ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה', כדרך הרודפים שמתפלגים אחר הנרדפים כשבורחים זה לכאן וזה לכאן. לילה, כלומר אחר שחשכה לא נמנע מלרודפם. ומדרש אגדה - שנחלק הלילה, ובחציו הראשון נעשה לו נס, וחציו השני נשמר ובא לו לחצות לילה של מצרים ויבס וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק: על חובה. אין מקום ששמו חובה, אלא דן קורא חובה, על שם עבודה זרה שעתידה להיות שם:

(טז) וישב את פלדקש וגם את לויט אחיו ורכשו השבי וגם את הנשים ואת העמם:

(יז) ויצא מלדקש לקראתו אחרי שובו מהכותל אתיך לומר ואת המלכים אשר אתו אל עמק שוה כן שמו, כתרגומו 'למישר מפגל', פנוי מאילנות ומכל מכשול הוא עמק המלך. בית ריסא דמלכא (אונקלוס), בית ריס אחד שהוא שלושים קנים, שהיה מיוחד למלך לשחק שם. ומדרש אגדה, עמק שהשווה שם כל האומות והמליכו את אברם עליהם לנשיא אלהים ולקצין:

(יח) ומלכי צדק מדרש אגדה - הוא שם בן נח מלך שלם הוציא לחם ויין כך עושים ליגיעי מלחמה, והראה לו שאין בליבו עליו על שהרג את בנו. ומדרש אגדה - רמז לו על המנחות ועל הנסכים שיקריבו שם בנו והוא כהן לאל עליון:

(יט) ויברכוהו ויאמר ברוך אברהם לאל עליון קנה שמים וארץ. כמו (תהלים קלד ג) עושה שמים וארץ, על ידי עשייתו קנאן להיות שלו:

(כ) וברוך אל עליון אשר מגן צדיק בעדף אשך מגן. אשר הסגיר, וכן (הושע יא ח) 'אמגןך ישראל' ויתן לו אברם מעשר מקבל. אשר לו, לפי שהיה כהן:

*

חמישי

(כא) ויאמר מלדקש אל אברהם תן לי הנפש שלי שהצלת, החזר לי הגופים לבדם והרבש קודלך:

(כב) ויאמר אברהם אל מלדקש סדם הרמת ידי אליך ואל עליון קנה שמים וארץ: קמתי ימי. לשון שבעה, מרים אני את ידי לאל עליון, וכן (לקמן כב טז) בי נשבעתי, נשבע אני, וכן (לקמן כג יג) נתתי כסף השדה קח ממני, נתן אני לך כסף השדה וקחהו ממני:

(כג) אם מחוט ועד שרוף זעל אעכב לעצמי מן השבי ואם אקח מקבל אשר לך ואם תאמר לתת לי שכר מבית גזר, לא אקח ולא

(ה) ובארבע עשרה שנה למדן בא כדלעמר לפי שהוא היה בעל המעשה, נכנס בעובי הקורה והמלכים אשר אתו אלה שלושה מלכים ויבן אתרפאים בעשתרת קרנים ואת הוויזים הם זמזומים בהם ואת האמים בשנה קריתים:

(ו) ואת החרי בהררם בהר שלהם שער עד איל פארן כתרגומו מישר. ואומר אני שאין איל לשון מישור, אלא מישור של פארן איל שמו, ושל ממרא אלוני שמו, ושל ירדן ככר שמו, ושל שטים אכל שמו - 'אכל השטים' (במדבר לג מט). וכן בעל ג'ד (יהושע יא יז) - 'בעל' שמו, וכולם מתורגמין מישר, וכל אחד שמו עליו אשר על המדבר. אצל המדבר, כמו (במדבר ב כ) ועליו מטה מנשה:

(ז) וישבו ויבאו אל עין משפט הוא קדש על שם העתיד, שעתידין משה ואהרן להישפט שם על עסקי אותו העין, והם מי מריבה. ואונקלוס תירגמו כפשוטו (מיישר פלוג דין), מקום שהיו בני המדינה מתקבצים שם לכל משפט ויבן אתרפאים העמלקי עדיין לא נולד עמלק, ונקרא על שם העתיד וגם אתרפאים הישב בחציון תמר. היא עין גדי, מקרא מלא בדברי הימים (דה"ב כ, ב) ביהושפט:

(ח) ויצא מלדקש ומלך עמרה ומלך אדמה ומלך צבאים ומלך בלע הוא צער ויערכו אתם מלחמה בעמק השדים:

(ט) את כדלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים ואמרפל מלך שנגר ואריוף מלך אלטר ארבעה מלכים את החמשה. ואף על פי כן נצחו המועטים, להודיעך שגיבורים היו, ואף על פי כן לא נמנע אברהם מלרדוף אחריהם:

(י) ועמק השדים בארת בארת חמר* וינסו מלדקש ועמרה ויפלד שמה והנשאים הרה נסו:

בלכות בלכות חמל. בארות הרבה היו שם, שנטולין משם אדמה לטיט של בנין. ומדרש אגדה - שהיה הטיט מגובל בהם, ונעשה נס למלך סדום שיצא משם, לפי שהיו באומות מקצתן שלא היו מאמינין שניצל אברהם מאור כשדים מכבשן האש, וכיון שיצא זה מן החימר האמינו באברהם למפרע.

קנה נסו. להר נסו. 'הרה' כמו 'להר', כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה ה"א בסופה. ויש חילוק בין 'הרה' ל'הרה', שה"א שבסוף התיבה עומדת במקום למ"ד שבראשה, אבל אינה עומדת במקום למ"ד ונקודה פת"ח תחתיה, והרי 'הרה' כמו 'להר', או כמו 'אל הר', ואינו מפרש לאיזה הר, אלא שכל אחד נס באשר מצא הר תחילה. וכשהוא נותן ה"א בראשה לכתוב הרה או המדברה, פתרונו כמו 'אל הרה' או כמו 'להר', ומשמע לאותו הר הידוע ומפורש בפרשה:

(יא) ויקחו את פלדקש סדם ועמרה ואת פלדקש וילכו:

(יב) ויקחו את לויט ואת רכשו בראתי אברהם וילכו והוא ישב בסדם. מי גרם לו זאת, ישיבתו בסדום:

(יג) ויבא הפליט לפי פשוטו זה עוג שפלט מן המלחמה, והוא שכתוב (דברים ג יא) כי רק עוג נשאר מיתר הרפאים, וזהו 'נשאר', שלא הרגוהו אמרפל וחבריו כשהיכו את הרפאים בעשתרות קרנים, תנחומא (חקת כה). ומדרש בראשית רבה (מב ח) - זה עוג שפלט מדור המבול, וזהו מיתר הרפאים, שנאמר (לעיל ו ד) הנפלים היו בארץ גוג', ומתכוין שיהרג אברם וישא את שרה ויגד לאברהם העברי שבא מעבר הנהר והוא שכן באלי ממרא האמרי אחי אשבל ואחי ענר והם בעלי ברית אברהם.

(ו) וְהֵאָמַר בִּיקוּק לא שאל לו אות על זאת. אבל על ירושת הארץ שאל לו אות ואמר לו (להלן פס' ח) 'במה אדע' וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה. הקדוש ברוך הוא חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמין בו. דבר אחר, 'במה אדע' - לא שאל לו אות, אלא אמר לפניו - הודיעני באיזה זכות יתקיימו בה, אמר לו הקדוש ברוך הוא בזכות הקרבנות:

*

ששי

(ז) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֲנִי יְקוּק הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ כְּשָׁדִים לָתֵת לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ: (ח) וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יְקוּק בְּמַה אֲדַע כִּי אֵירֶשְׁנָה:

(ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי קַחָה לִּי עֵגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת שלושה עגלים, רמז לשלושה פרים - פר יום הכפורים, ופר העלם דבר של צבור, ועגלה ערופה וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת רמז לשעיר הנעשה בפנים, ושעירי מוספין של מועד, ושעיר חטאת יחיד וְאֵיל מְשֻׁלֶּשׁ אשם ודאי, ואשם תלוי, וכבשה של חטאת יחיד וְתֹר וּגְזוּל. תור וכן יונה:

(י) וַיִּקְהַדְלוּ אֶת־כַּלְאֵהָ וַיְבַתְּרָ אֹתָם* בַּתְּנֶף וַיִּתֵּן אִישׁ בְּתָרוֹ לְקִרְאֵת רַעְיוֹ וְאֶת־הַצֶּפֶר לֹא בָתֵּר*:

ויכתב אותם. חילק כל אחד לשני חלקים. ואין המקרא יוצא מידי פשוטו, לפי שהיה כורת עימו ברית לשמור הבטחתו להוריש לבניו את הארץ, כדכתיב (להלן פס' יח) ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר וגו', ודרך כורת ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה, כמה שנאמר (ירמיה לד יט) העוברים בין בתרי העגל, אף כאן 'תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים' (להלן פס' יז) הוא שלוחו של שכינה שהוא אש.

ולת הצפור לא כתר. לפי שהאומות נמשלו לפרים ואילים ושעירים, שנאמר (תהלים כב יג) סבובי פרים רבים וגו', ואומר (דניאל ח כ) האיל אשר ראית בעל הקרנים מלכי מדי ופרס, ואומר (שם פס' כא) והצפיר השעיר מלך יון, וישראל נמשלו לבני יונה שנאמר (שה"ש ב יד) יונתי בחגי הסלע, לפיכך בתר הבהמות, רמז על האומות שיהיו כלין והולכין, ואת הצפיר לא בתר, רמז שיהיו ישראל קיימין לעולם:

(יא) וַיֵּרֶד הָעֵיט הוא עוף, ועל שם שהוא עט ושוף אל הנבלות טוטו עלי אוכל, כמו (שמואל א' טו יט) ותעט אל השלל עַל־הַפְּגָרִים על הבתרים (הפגרים מתרגמין פגליא, אלא מתוך שהורגלו לתרגם (לעיל פס' י) 'איש בתרו' - 'ויהב פגליא', נתחלף להם תיבת פגליא לפגליא, ותירגמו הפגרים פגליא, וכל המתרגם כן טועה, לפי שאין להקיש בתרים לפגרים, שבתרים תרגומו 'פגליא', ופגרים תרגומו 'פגליא' - לשון פגול, כמו (ויקרא יט ז) פגול הוא, לשון פגר) וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרָם: וישב לשון נשיבה והפרחה, כמו (תהלים קמז יח) ישב רוחו, רמז שיבוא דוד בן ישי לכלותם, ואין מניחין אותם מן השמים עד שיבוא מלך המשיח:

(יב) וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לְבֹאֵי וַתִּרְדְּמָה נִפְלָה עַל־אֲבָרָם וַיִּהְיֶה אֵימָה חֲשָׁה גְדֻלָּה נִפְלֵת עֲלָיו. רמז לצרות וחושך של גלויות:

(יג) וַיֹּאמֶר לְאֲבָרָם יְדַע תְּדַע כִּי־גֵר אֶהְיֶה זָרְעֶךָ* בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם* וְעַבְדֵּיכֶם וְעָנִי אֹתָם אֲרַבֵּעַ מֵאוֹת שָׁנָה:

כי גר יהיה זרעך. משנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה. כיצד, יצחק בן ששים שנה כשנולד יעקב, ויעקב כשירד למצרים אמר (להלן מז ט) ימי שני מגורי שלושים ומאת שנה, הרי מאה ותשעים, ובמצרים היו מאתיים ועשר כמנין רד"ו, הרי ארבע מאות שנה.

תֹּאמַר אֲנִי הַעֲשֵׂרְתִי אֶת־אֲבָרָם. שהקב"ה הבטיחני לעשרני, שנאמר (לעיל יב ב) ואברכך וגו':

(כד) בְּלַעֲדֵי רַק אֲשֶׁר אֶבְלֹו הַנְּעָרִים* וְחִלַּק הַנְּאֻשִׁים אֲשֶׁר הִלְכֹו אֹתִי עֲנֵר אֲשָׁבֵל וּמִמָּרָא הֵם יִקְחוּ חֵלְקָם: ס

הנערים. עבדי אשר הלכו אתי, ועוד ענר אשכול וממרא וגו'. ואף על פי שעבדי נכנסו למלחמה, שנאמר (לעיל פס' טו) 'הוא ועבדיו ויכם', וענר וחבריו ישבו על הכלים לשמור, אפילו הכי הם יקחו חלקם.

וממנו למד דוד שאמר (ש"א ל כד) 'כחלק היורד למלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו', ולכך נאמר (שם פס' כה) 'ויהי מהיום ההוא ומעלה וישמך לחוק ולמשפט', ולא נאמר 'והלאה', לפי שכבר ניתן החוק בימי אברהם:

פרק טו

(א) אַחֲרַי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה* הִיָּה דְבַר־יְקוּק אֶל־אֲבָרָם בְּמַחֲזֵה לְאֹמְרֵי אֱלֹהֵי אֲבָרָם אֲנֹכִי מִגֵּן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מֵאֵד:

אחר הדברים האלה. כל מקום שנאמר 'אחר' - סמוך, 'אחר' - מופלג. אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים, והיה דואג ואומר שמא קבלתי שכר על כל צדקותי, לכך אמר לו המקום 'אל תירא אברם, אנכי מגן לך' - מן העונש, שלא תענש על כל אותן נפשות שהרגת, ומה שאתה דואג על קבול שכרך - 'שכרך הרבה מאד':

(ב) וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֲדֹנָי יְקוּק מַה־תַּתְּקֵלִי וְאֲנֹכִי הוֹלֵךְ עִרְיָי וּבְרַמְשֵׁק בֵּיתִי הִיא דְמִשְׁק אֱלֹהֵי עֹר:

(ב) וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֲדֹנָי יְקוּק מַה־תַּתְּקֵלִי וְאֲנֹכִי הוֹלֵךְ עִרְיָי מנחם בן סרוק פירשו לשון יורש, וחבר לו (מלאכי ב יב) 'ער ועונה', ערירי בלא יורש, כאשר תאמר (איוב לא יב) 'ובכל תבואתי תשרש', תעקר שרשיה, כך לשון ערירי חסר בנים, ובלע"ז דישאנפנט"ף [חסר ילדים].

ולי נראה ער ועונה מגזרת (שיר השירים ה ב) ולבי ער, וערירי לשון חורבן, וכן (תהלים קלז ז) ערו ערו, וכן (חבקוק ג יג) ערות יסוד, וכן (ירמיה נא נח) ערער תתערער, וכן (צפניה ב יד) פי ארזה ערה-.

וּבְרַמְשֵׁק בֵּיתִי כתרגומו (וגר פְּרִנְסָא הַצִּי דְגִבִּיתִי), שכל ביתי חזון על פיו, כמו (לקמן מא מ) ועל פיך ישק, אפוסטרופס שלי. ואילו היה לי בן, היה בני ממונה על שלי הוּא דְמִשְׁק אֱלֹהֵי עֹר: דמסק. לפי התרגום (דְמִשְׁקָאָה) מדמשק היה, ולפי מדרש אגדה - שרדף המלכים עד דמשק. ובתלמוד שלנו דרשו נוטריקון - 'דולה ומשקה' מתורת רבו לאחרים (יומא כח):

(ג) וַיֹּאמֶר אֲבָרָם הֵן לִי לֹא נִתְתָה זָרַע וְמָה תוֹעֵלֵת בְּכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי וַיִּהְיֶה בְּדַבְּרֵי יוֹרֵשׁ אֹתִי:

(ד) וַיְהִי דְבַר־יְקוּק אֱלֹהֵי לְאֹמְרֵי לֹא יִירָשְׁנָךְ זֶה פִּיאָם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ הוּא יִירָשְׁךָ:

(ה) וַיִּוָּצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה* וַיֹּאמֶר הַבְּטַנָּא הַשְּׂמִימָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אֲסֵךְ תוֹכֵל לְסַפֵּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זָרְעֶךָ:

ויולל אותו החולה. לפי פשוטו, הוציאו מאהלו לחוץ לראות הכוכבים. ולפי מדרשו, אמר לו צא מאצטגוניות שלך, שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן, אברם אין לו בן, אבל אברהם יש לו בן. וכן שרי לא תלד, אבל שרה תלד, אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל. דבר אחר, הוציאו מחללו של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבים, וזהו לשון 'הבטה', מלמעלה למטה:

- (כ) וְאֶת־הַחֲתָנִי וְאֶת־הַפְּרָזִי וְאֶת־הַרְפָּאִים. ארץ עוג, שנאמר בה (דברים ג ג) 'ההוא יקרא ארץ רפאים':
- (כא) וְאֶת־הָאֶמְרָלִי וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַגְּרִגְשִׁי וְאֶת־הַיְבוּסִי: ס

פרק טז

(א) וְשָׂרֵי אֲשֶׁת אֲבָרָם לֹא יֵלְדוּ לָךְ וְלֹא שִׁפְחָה מִצְרַיִם וְשִׁמְהָ הֲגֵר: ספחה מלנית. בת פרעה היתה, כשראה נסים שנעשו לשרה אמר - מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר:

(ב) וְהָאֶמְרָ שָׂרֵי אֲלֵ־אֲבָרָם הִנְדֵּהָ עֲצָרָנִי יִקְוֶה מְלֻדָּת בִּאֲנָא אֶל־שִׁפְחָתִי אוֹלֵי אֲבָנָה מִמְּנָה לִימַד עַל מִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים שֶׁאֵין בְּנוֹי אֵלָא הַרוֹס. אֲנֵנָה מִמְּנָה. בזכות שאכניס צרתי לתוך ביתי וישמע אבָרָם לְקוֹל שָׂרֵי. לרוח הקודש שבה:

(ג) וְתִקַּח שָׂרֵי אֲשֶׁת־אֲבָרָם אֶת־הַגֵּר הַמִּצְרַיִת שִׁפְחָתָהּ לַקַּחְתָּהּ בְּדַבְרִים, אשריך שזכית לידבק בגוף קדוש כזה מִקֵּץ עֶשְׂרֵת שָׁנִים מוֹעֵד הַקְּבוּעַ לְאִשָּׁה שֶׁשֶׁהֵתָה עֶשְׂרֵת שָׁנִים וְלֹא יֵלְדָה לְבַעֲלָהּ, חייב לישא אחרת לְשִׁבְתָּ אֲבָרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה לו מן המניין, לפי שלא נאמר לו (לעיל יב ב) 'ואעשך לגוי גדול' עד שיבוא לארץ ישראל ותתן אתה לאבָרָם אישָׁה לָךְ לְאִשָּׁה:

(ד) וַיָּבֵא אֶל־הַגֵּר וְתַהֲרַר מִבִּיֵּאָה רֵאשׁוֹנָה וְתִרְאָה כִּי הִרְתָּה וְתִקַּל גְּבֻרָתָהּ בְּעֵינֶיהָ. אמרה - שרי זו אין סתרה כגלגלה, מראה עצמה כאילו היא צדקת ואינה צדקת, שלא זכתה להריון כל השנים הללו, ואני נתעברתי מביאה ראשונה:

(ה) וְהָאֶמְרָ שָׂרֵי אֲלֵ־אֲבָרָם חֲמִסִּי עֲלֵיךָ חִמְסֵי הַעֲשׂוֹי לִי, עליך אני מטיל העונש, כשהתפללת להקב"ה מה תתן לי ואנכי הולך עירי, לא התפללת אלא עליך, והיה לך להתפלל על שנינו, והייתי אני נפקדת עמך. ועוד, דבריך אתה חומס ממני, שאתה שומע בזיוני ושותק אֲנֹכִי נִתְּתִי שִׁפְחָתִי בְּחִיקְךָ וְתִרְאָה כִּי הִרְתָּה וְאֶקַּל בְּעֵינֶיהָ וְשִׁפְטֵי יִקְוֶה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ. כל 'בינך' שבמקרא חסר, וזה מלא, קרי ביה 'ובינך', שהכניסה עין הרע בעיבורה של הגר והפילה עובריה, הוא שהמלאך אומר להגר (להלן פס' יא) הנך הרה, והלא כבר הרתה, והוא מבשר לה שתהר? אלא מלמד שהפילה הריון הראשון:

- (ו) וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֶל־שָׂרֵי הִנֵּה שִׁפְחָתְךָ בְּיָדְךָ עֲשִׂרְלָה הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ וְתַעֲנֶה שָׂרֵי הִיֵּתָה מִשְׁעַבְדְּתָהּ בַּקּוּשִׁי וְתִבְרַח מִפְּנֵיהָ:
- (ז) וַיִּמְצָאָהּ מִלְּאָדָּה יִקְוֶה עַל־הַעֲיִן הַמֵּיִם בַּמַּדְבָּר עַל־הַעֲיִן בְּדֶרֶךְ שׂוֹר:

(ח) וַיֹּאמֶר הַגֵּר שִׁפְחָת שָׂרֵי אֵי־מִזְנֶה בָּאת מֵהֵיכָן בַּת. יודע היה, אלא ליתן לה פתח ליכנס עימה בדברים. ולשון 'אי מזה' - איה המקום שתאמר עליו מזה אני באה וְאֵנָה תִּלְכִּי וְתֹאמַר מִפְּנֵי שָׂרֵי גְבֻרָתִי אֲנֹכִי בְּרַחֲתִי:

(ט) וַיֹּאמֶר לָהּ מִלְּאָדָּה יִקְוֶה עַל כֹּל אֲמִירָה הִיָּה שְׁלוֹם לָהּ מִלֶּאךְ אַחֵר, לכך נאמר 'מלאך' בכל אמירה ואמירה שובי אֶל־גְּבֻרָתְךָ וְהִתְעַנִּי תַחַת יָדֶיהָ:

- (י) וַיֹּאמֶר לָהּ מִלְּאָדָּה יִקְוֶה הַרְבֵּה אַרְבֵּה אֶת־זֶרְעֶךָ וְלֹא יִסְפַּר מְרַב:
- (יא) וַיֹּאמֶר לָהּ מִלְּאָדָּה יִקְוֶה הַגֵּד הָרָה כִּשְׁתּוֹבֵי תַהֲרִי, כמו (שופטים יג ז) 'הנך הרה' דאשת מנוח וְיִלְדָתָ בָּן כמו וְיִלְדָתָ, ודומה לו (ירמיה כב

ואם תאמר במצרים היו ארבע מאות, הרי קהת מיורדי מצרים היה, צא וחשוב שנותיו של קהת ושל עמרם ושמונים של משה שהיה כשיצאו ישראל ממצרים, אין אתה מוצא אלא שלוש מאות וחמישים, ואתה צריך להוציא מהן כל השנים שחי קהת אחר לידת עמרם, ושחי עמרם אחר לידת משה.

בְּכַרְזָּ לֹא לֶסֶס. לא נאמר 'בארץ מצרים' אלא 'בארץ לא להם', ומשנולד יצחק (להלן כא לד) ויגר אברהם וגו', וביצחק (להלן כו ג) גור בארץ הזאת, (תהלים קה כג) ויעקב גר בארץ חם, (לקמן מז ד) לגור בארץ באנו:

(יד) וְגַם אֶת־הַגְּוִי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ וְגַם לְרַבּוֹת אַרְבַּע מַלְכוּיּוֹת, שאף הם קלים על ששיעבדו את ישראל דָּן אֲנֹכִי בְּעֶשֶׂר מִכּוֹת וְאֶחָרִיבְךָ יִצְאוּ בְּרַב־שָׂדֶה גָּדוֹל. בממון גדול, כמו שנאמר (שמות יב לו) וינצלו את מצרים:

(טו) וְאֵתָהּ תִּבְוֵא וְלֹא תִרְאֶה כֹּל אֱלֹהֵי אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם אֲבִיו עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה וְהוּא מְבַשְׂרוּ שִׁבּוּא אֲלוֹי? לִימְדֵךְ שֶׁעֲשֵׂה תִרַח תְּשׁוּבָה תִּקְבַּר בְּשִׁיבָה טוֹבָה. בשרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו, ולא יצא עשו לתרבות רעה בימיו, ולפיכך מת חמש שנים קודם זמנו, ובו ביום מרד עשו:

(טז) וְדוֹר רַב־עֵינִי יִשׁוּבוּ הִנֵּה לְאַחַר שִׁיגְלוֹ לְמִצְרַיִם יִהְיוּ שֵׁם שְׁלוֹשָׁה דוֹרוֹת, והרביעי ישובו לארץ הזאת, לפי שבארץ כנען היה מדבר עימו וכרת ברית זו, כדכתיב (לעיל פס' ז) לתת לך את הארץ הזאת לרשתה. וכן היה, יעקב ירד למצרים, צא וחשוב דורותיו - יהודה, פרץ, וחצרון, וכלב בן חצרון מבאי הארץ היה כִּי לֹא־שָׁלַם עֲזוֹן הָאֶמְרָי עַד־הִנֵּה: כִּי לֹא שָׁלַם עוֹן הַאֲמוּרִי. להיות משתלח מארצו עד אותו זמן, שאין הקדוש ברוך הוא נפרע מאומה עד שתתמלא סאתה, שנאמר (ישעיה כז ח) בסאסאה בשלחה תריבנה:

(יז) וַיְהִי הַשְּׂמֶשׁ בְּאֵה* כִּמוֹ (לקמן מב לה) ויהי הם מריקים שקיהם, (מ"ב יג כא) ויהי הם קוברים איש, כלומר ויהי דבר זה. הַשֶּׁמֶשׁ כָּלָה. שקעה וְעֲלִטָה הָיָה חֹשֶׁךְ הַיּוֹם וְהִנֵּה תִנּוֹר עֲשׂוֹן וְלִפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עֲבָר בֵּין הַגְּזֹרִים הָאֵלֶּה. רמז לו שיפלו המלכויות בגיהנום:

כָּלָה. טעמו למעלה, לכך הוא מבואר שבאה כבר, ואם היה טעמו למטה באלף היה מבואר כשהיא שוקעת, ואי אפשר לומר כן, שהרי כבר כתיב (לעיל פס' יב) ויהי השמש לבוא, והעברת תנור עשן לאחר מכאן היתה, נמצא שכבר שקעה. וזה חילוק בכל תיבה לשון נקבה שישודה שתי אוטיות, כמו בא, קם, שב, כשהטעם למעלה, לשון עבר הוא, כגון זה, וכגון (להלן כט ט) ורחל באה, (להלן לז ז) קמה אלומתי, (רות א טו) הנה שבה בימתך, וכשהטעם למטה הוא לשון הווה, דבר שנעשה עכשיו והולך, כמו (להלן כט ו) באה עם הצאן, (אסתר ב יד) בערב היא באה ובבוקר היא שבה:

(יח) בָּיִם הָיוּא כָּרַת יִקְוֶה אֶת־אֲבָרָם בְּרִית לְאֶמְרָ לְזֶרְעֶךָ נִתְּתִי אֶת־הָאֶרֶץ הַזֹּאת לְזֶרְעֶךָ נִתְּתִי. אמירתו של הקדוש ברוך הוא כאילו היא עשויה מנהג מצרים עַד־הִנֵּה הַגֵּד לְנִהַר־פָּרַת. לפי שהוא דבוק לארץ ישראל קוראהו גדול, אף על פי שהוא מאוחר בארבעה נהרות היוצאים מעדן, שנאמר (לעיל ב יד) והנהר הרביעי הוא פרת. משל הדייט עבד מלך מלך, הדבק לשחור וישתחוו לך:

(יט) אֶת־הַקִּינִי וְאֶת־הַקְּנִזִּי וְאֶת־הַקְּדַמְנִי. עשר אומות יש כאן, ולא נתן להם אלא שבעה גוים, והשלושה אדום ומואב ועמון, והם קיני קניזי וקדמוני - עתידים להיות ירושה לעתיד, שנאמר (ישעיה יא יד) 'אֲדוֹם וּמוֹאֵב מְשֻׁלּוֹם יָדָם וְכַנִּי עֲמוֹן מִשְׁמַעְתָּם':

(ו) והפּרְתִי אֶתְךָ בְּמֵאֵד מְאֹד וְנִתְתִּיךָ לְגֹיִם יִשְׂרָאֵל וְאָדָם, שְׁהִי יִשְׁמַעֲלֵךְ כִּבְרֵי לֹא, וְלֹא הָיָה מִבְּשֵׁרָה עֲלֶיךָ וּמְלָכִים מִמֶּךָ יֵצְאוּ:

*

שביעי

(ז) וְהִקְמַתִי אֶת-בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶיךָ וּבֵינֵי אֶרֶץ אֲחֵרֶיךָ לְדֹרֹתֶם לְבְרִית עוֹלָם לְהִיּוֹת לְךָ לְאֱלֹהִים וְהִקְיִמוּתִי אֶת כְּרִיתִי. וְמָה הִיא הַבְּרִית, לְהִיּוֹת לְךָ לְאֱלֹהִים וְלִיְרַעַךְ אֲחֵרֶיךָ:

(ח) וְנִתְתִי לְךָ וְלִירַעַךְ אֲחֵרֶיךָ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיךָ אֶת כָּל-אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזֹת עוֹלָם וְהִיְתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים: לְחַמּוֹת עוֹלָם. וְשֵׁם אֱלֹהֵי הַלְלוּם, אֲבָל הַדֶּרֶךְ בְּחֻצָה לְאֶרֶץ דּוֹמָה כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ אֱלֹהִים:

(ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-אַבְרָהָם וְאָתָּה אֶת-בְּרִיתִי תִשְׁמַר אֶתָּה וְיִרַעַךְ אֲחֵרֶיךָ לְדֹרֹתֶם: וְלֹא-תֵבֵן. וְאִי זֶה מוֹסִיף עַל עֵינֵי רֵאשׁוֹן (לְעִיל פֶּס' ד) 'אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתְּךָ, וְאַתָּה הוּא זֹהִיר לְשִׁמְרוֹ, וְמָה הִיא שְׁמִירַתְךָ, (פֶּסוק הַבֵּא) זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ... הַמּוֹל לָכֵם וְגו':

(י) וְזֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם אֹתָם שֶׁל עֲכָשׁוֹ וּבֵינֵי יִרַעַךְ אֲחֵרֶיךָ הַעֲתִידִין לְהוֹלֵד אַחֲרַיךָ הַמּוֹל כְּמוֹ לְהַמּוֹל, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אֹמֵר 'עֲשׂוֹת', כְּמוֹ 'לְעֲשׂוֹת' לָכֵם כְּלִי-זָכָר:

(יא) וְנִמְלַתֶם כְּמוֹ מִלְתֶּם, וְהַנּוֹ"ן בּוֹ יִתִּירָה לִיסוּד הַנוֹפֵל בּוֹ לְפָרְקִים, כְּגוֹן נ' שֶׁל נוֹשֵׁךְ וּנ' שֶׁל נוֹשֵׂא. (וְנִמְלַתֶם, כְּמוֹ וְנִשְׂתַּתֶּם, אֲבָל יִמּוֹל לְשׁוֹן יִפְעַל, כְּמוֹ 'עֲשֵׂה', 'אֲכַל') אֶת בִּשְׂרַת עֲרֻלְתְּכֶם וְהִיא לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם:

(יב) וּבְךָ שִׁמְנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֵם כְּלִי-זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בְּיַת שִׁילְדוֹתוֹ הַשְּׂפַחָה בְּבֵית וּמִקְנֵת-כֶּסֶף שֶׁקִּנְאוֹ מִשְׁנוּלָה מִכָּל כְּרִנְזָר אֲשֶׁר לֹא מִזְרַעַךְ הוּא:

(יג) הַמּוֹל יִמּוֹל יְלִיד בְּיַתְךָ כֹּאן כָּפַל עֲלֶיךָ, וְלֹא אָמַר לְשִׁמּוֹנָה יָמִים, לְלַמֵּד שֶׁשִׁי יְלִיד בֵּית נִמּוֹל לְאַחַד (ס"א לְאַחַר שִׁמּוֹנָה יָמִים), כְּמוֹ שֶׁמְפֹרָשׁ בְּמִסְכַּת שֶׁבַת (קֵלָה): וּמִקְנֵת כֶּסֶף וְהִיא בְּרִיתִי בְּכֶסֶף לְבְּרִית עוֹלָם:

(יד) וְעֵרְלָךְ זָכָר כֹּאן לִימַד שֶׁהַמִּילָה בְּאוֹתוֹ מִקּוֹם שֶׁהוּא נִיכָר בֵּין זָכָר לְנִקְבָה אֲשֶׁר לֹא-יִמּוֹל אֶת-בִּשְׂרַת עֲרֻלְתּוֹ מִשְׁגִּיעַ לְכָל עוֹנְשֵׁי וְנִכְרַתָּה, אֲבָל אֲבִיו אֵין עוֹנֵשׁ עֲלָיו כְּרַת, אֲבָל עוֹבֵר בְּעֵשֶׂה וְנִכְרַתָּה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִעֲמִיקַת הוֹלֵךְ עֵרִירִי וּמֵת קוֹדֵם זְמַנּוֹ אֶת-בְּרִיתִי הַפֶּר: ס

(טו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-אַבְרָהָם שְׁרִי אֲשֶׁתְּךָ לֹא-תִקְרָא אֶת-שְׁמָהּ שְׁרִי דְמִשְׁמַע שְׁרִי לִי וְלֹא לְאַחֲרָיִם כִּי שְׂרָה שְׁמָהּ. כִּי שְׁרָה סֹתֵם שְׁמָה, שֶׁתִּהְיֶה עַל-כֵּן:

(טז) וּבְרִיתִי אֲתָּה וְמָה הִיא הַבְּרִית, שְׁחִזְרָה לְנִעְרוּתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (לְקַמֵּן יח יב) אַחֲרַי בְּלוֹתִי הִיְתָה לִי עֲדָנָה וְגַם נִתְתִי מִמֶּנָּה לְךָ בֶּן וּבְרִיתִי הִיא בְּהִנָּקֵת שְׂדִים, כְּשֶׁנִּצְרַכָּה לְכָר בְּיוֹם מִשְׁתֵּה שֶׁל יִצְחָק, שֶׁהוּא מְרַנְנִים עֲלֵיהֶם שֶׁהִבִּיאוּ אֲסוּפֵי מִן הַשּׁוּק וְאוֹמְרִים בְּנֵנוּ הוּא, וְהִבִּיאוּ כָל אַחַת בְּנֵה עֵימָה וּמִנִּיקְתָּה לֹא הִבִּיאוּ, וְהִיא הִנִּיקָה אֶת כּוֹלָם, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר (לְהֵלֵךְ כֹּא ז) הִנִּיקָה בְּנֵים שְׂרָה. בְּרַאשִׁית רַבָּה (נג ט) רַמְזוּ בְּמִקְצַת וְהִיא לְגוֹיִם מְלָכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יְהוּ:

(יז) וַיִּפְּלֵ אַבְרָהָם עַל-פְּנָיו וַיִּצְחַק זֶה תִּירָגַם אֲנִי לְשׁוֹן שְׂמִחָה וְשֶׁל שְׂרָה לְשׁוֹן מַחֲוֹר. לְמַדַּת שֶׁאַבְרָהָם אֲמִין וְשִׁמְחָה, וְשֶׁרָה לֹא

(כג) 'יִשְׁבֵּת בְּלִבְנֹן מִקְנֵת בְּאֶרְצֵים' וְקִרְאָתָּה שְׁמוֹ יִשְׁמַעֲלֵךְ צִוּוִי הוּא, כְּמוֹ שֶׁאֹמֵר לְזָכָר (לְהֵלֵךְ יז יט) 'וְקִרְאָתָּה אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק' כִּי-שְׁמַע יִקְוֶךָ אֶל-עֲנִיךָ:

(יב) וְהוּא יְהִי פְּרָא אֲדָם אוֹהֵב מִדְּבָרוֹת לְצוּד חַיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (לְהֵלֵךְ כֹּא - כ) וְיִהְיֶה רֹבֵה קֶשֶׁת וְיִשֵּׁב בְּמִדְבַר פֶּאֶרן יָדוֹ בְּכָל לַסְטִים וְיִד כָּל בּוֹ הַכֵּל שׁוֹנֵאִין אוֹתוֹ וּמִתְגַּרְיִן בּוֹ וְעַל-פְּנָיו כָּל-אֲחָיו יִשְׁבְּן. שִׁיְהִיָּה זָרְעוֹ גְדוֹל:

(יג) וְתִקְרָא שְׁם-יִקְוֶךָ הַדְּבָר אֲלֵיָּה אֲתָּה אֶל רֵאִי נְקוּד חֹטֵף קִמ"ץ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם דְּבַר, אֶלּוֹף הַרְאָה, שְׂרׁוּאָה בְּעֵלְבוֹן שֶׁל עֲלוּבִין (ס"א דְּבַר אַחַר אֲתָּה אֶל רֵאִי, מִשְׁמַע שֶׁהוּא רׁוּאָה הַכֵּל, וְאֵין שׁוֹם דְּבַר רׁוּאָה אוֹתוֹ) כִּי אֲמָרָה הַגֵּם הַלֵּם רֵאִיתִי אֲחֵרֵי רֵאִי. לְשׁוֹן תִּימָה, וְכִי סְבוּרָה הִיְתִי שֶׁאִף הַלּוֹם בְּמִדְּבָרוֹת רֵאִיתִי שְׁלׁוּחוֹ שֶׁל מִקּוֹם, אַחֲרַי רׁוּאִי אוֹתָם בְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁשֵּׁם הִיְתִי רִגִּילָה לְרֵאוֹת מִלְּאִכִּים. וְתַדַּע שֶׁהִיְתָה רִגִּילָה לְרֵאוֹתֶם, שֶׁהִרִי מִנּוּחַ רֵאוֹה אֶת הַמִּלְאָךְ פֶּעַם אַחַת וְאֹמֵר (שׁוֹפְטִים יג כב) מוֹת נִמּוֹת, וְזוֹ רֵאוֹתָה אַרְבַּעַה זֶה אַחַר זֶה וְלֹא חֲרָדָה:

(יד) עַל-כֵּן קִרְאָה לְבָאָר בְּאָר לְחֵי רֵאִי כְּתַרְגוּמוֹ - 'בְּאָרָה דְּמִלְאָךְ קִימָא אֲתַחְזִי עֲלָה' הִנֵּה בְּיַדְךָ שֶׁבֵּן בְּרִד:

(טו) וְתִלְדֵךְ הַגֵּר לְאַבְרָם בֶּן וְיִקְרָא אַבְרָם שְׁם-בְּנֵוֹ אֲשֶׁר-יִלְדָה הַגֵּר יִשְׁמַעֲלֵךְ. אִף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁמַע אַבְרָם דְּבַרִי הַמִּלְאָךְ שֶׁאֹמֵר (לְעִיל פֶּס' יא) וְקִרְאָתָּה שְׁמוֹ יִשְׁמַעֲלֵךְ, שֶׁרַתָּה רוּחַ הַקּוֹדֵשׁ עֲלֶיךָ וְקִרְאוּ יִשְׁמַעֲלֵךְ:

(טז) וְאַבְרָם בֶּן-שְׁמֹנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלִדְתָהּ הַגֵּר אֶת-יִשְׁמַעֲלֵךְ לְאַבְרָם. לְשַׁבְחוֹ שֶׁל יִשְׁמַעֲלֵךְ נִכְתָּב, לְהוֹדִיעַ שֶׁהִיא בֵן שְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה כְּשִׁנְיׁוֹל, וְלֹא עֵיכָב: ס

פרק יז

(א) וְהָיָה אַבְרָם בְּרֵת-שְׁעִים שָׁנָה וְתִשַׁע שָׁנִים וַיֵּרָא יִקְוֶךָ אֶל-אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֲלֵיךָ אֲנִי-אֵל שְׁדֵי אֲנִי הוּא שִׁישׁ דִּי בְּאַלְהוּתִי לְכָל בְּרִיָּה, לְפִיכָךְ הִתְהַלַּךְ לְפָנַי וְאֵהִיָּה לְךָ לְאֱלֹהִים וּלְפִטְרוֹן. וְכֹן כָּל מִקּוֹם שֶׁהוּא בְּמִקְרָא, פִּירוּשׁוֹ כֶּךָ - דִּי שְׁלוֹ, וְהַכֵּל לְפִי הַעֲנִין הַתְּהַלַּךְ לְפָנַי כְּתַרְגוּמוֹ 'פֶּלַח קְדָמַי', הַדְּבָק בְּעֲבוּדַתִּי וְהָיָה תָמִים. אִף זֶה צׁוּי אַחַר צׁוּי, הָיָה שְׁלֵם בְּכָל נְסִיווֹתֵי. וּלְפִי מְדַרְשׁוֹ, הִתְהַלַּךְ לְפָנַי בְּמִצּוֹת מִיָּלָה, וּבְדַבְרֵי זֶה תִּהְיֶה תָמִים, שְׁכַל זְמַן שֶׁהִעֲרָלָה בְּךָ אֲתָּה בְּעַל מוֹם לְפָנַי. דְּבַר אַחַר, 'וְהָיָה תָמִים' - עֲכָשׁוֹ אֲתָּה חֹסֵר חֲמִישָׁה אַבְרָם - שְׁתֵּי עֵינַיִם, שְׁתֵּי אַזְנַיִם, וְרֵאשׁ הַגּוּיָה, אוֹסִיף לְךָ אוֹת עַל שֶׁמֶךְ וְהָיוּ מִנִּין אוֹתִיוֹתֶיךָ מֵאַתֵּיִם אַרְבַּעִים וְשִׁמּוֹנָה, כְּמִנִּין אַבְרָם:

(ב) וְאֲתָנָה בְּרִיתִי בְּרִיתִי שֶׁל אַהֲבָה, וּבְרִיתִי הָאֶרֶץ לְהוֹרִישָׁה לְךָ עַל יְדֵי מִצְוָה זֶה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ וְאַרְבָּה אוֹתְךָ בְּמֵאֵד מְאֹד:

(ג) וַיִּפְּלֵ אַבְרָם עַל-פְּנָיו מִמּוֹרָא שֶׁכִּינָה, שֶׁעַד שֶׁלֹּא מִל לֹא הִיָּה בּוֹ כֹּחַ לְעַמּוּד וְרוּחַ הַקּוֹדֵשׁ נִצְבַת עֲלָיו, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּבַלְעָם (בְּמִדְבַר כד ד) נּוֹפֵל וְגוֹלֵי עֵינַיִם. בְּבִרְיִיתָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִצְאֵתִי כֹן וַיִּדְבַּר אֲתָּו אֱלֹהִים לְאַמְרֵ:

(ד) אֲנִי הִנֵּה בְּרִיתִי אֲתָּה וְהִיְתָה לְאַב הַמּוֹן גּוֹיִם:

(ה) וְלֹא-יִקְרָא עוֹד אֶת-שְׁמֶךָ אַבְרָם וְהִיָּה שְׁמֶךָ אַבְרָהָם כִּי אַב-הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְתִיךָ: כִּי אֵב הַמּוֹן גּוֹיִם. לְשׁוֹן נּוֹטְרִיקוֹן שֶׁל שְׁמוֹ. וְרִ"שׁ שֶׁהִיְתָה בּוֹ בְּתַחֲלִילָה, שֶׁלֹּא הִיָּה אֲב אֶלָּא לְאַרְם שֶׁהוּא מִקּוֹמוֹ וְעֲכָשׁוֹ אֲב לְכָל הָעוֹלָם, לֹא זֶה מִמְקוֹמָה, שֶׁאִף יו"ד שֶׁל שְׂרִי נִתְרַעַמָה עַל שֶׁכִּינָה עַד שֶׁהוֹסִיפָה לְהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּמִדְבַר יג טז) וְיִקְרָא מִשָּׁה לְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוֹן יְהוֹשֻׁעַ:

בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בו ביום שנצטווה, ביום ולא בלילה, לא נתיירא לא מן הגוים ולא מן הליצינים, ושלא יהיו אויביו ובני דורו אומרים אילו ראינוהו לא הנחנוהו למול ולקיים מצוותו של מקום **כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲתוֹ אֱלֹהִים:****

מַפְטִיר (כד) וְאֶבְרָהָם בְּרֵת־שָׁעִים וְתִשַׁע שָׁנָה בְּהַמְלוֹ בִּשְׂרָר עָרְלָתוֹ: **הַמְלוֹ**. בְּהַפְעֵלוֹ, כמו (לעיל ב ד) בְּהַבְרָאָם. (נטל אברהם סכין, ואחז בערלתו ורצה לחתוך, והיה מתירא שהיה זקן, מה עשה הקב"ה שלח ידו ואחז עמו, שנאמר וזרות עמו הברית, לו לא נאמר, אלא עמו, בראשית רבה. רש"י ישן):

(כה) וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנֹו בְּשִׁלְשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהַמְלוֹ אֶת בִּשְׂרָר עָרְלָתוֹ. באברהם לא נאמר את, לפי שלא היה חסר אלא חיתוך בשר, שכבר נתמער על ידי תשמיש, אבל ישמעאל שהיה ילד הוזקק לחתוך ערלה ולפרוע המילה, לכך נאמר בו 'את':

(כו) **בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה** נְמוֹל אֶבְרָהָם וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנֹו: **זַעֲנֵס הַיּוֹם הַזֶּה**, שמלאו לאברהם תשעים ותשע שנה ולישמעאל שלוש עשרה שנים, נמול אברהם וישמעאל בנו:

(כז) וְכָל־אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ יִלְדוּ בְּיַת וּמְקַנְת־כֶּסֶף מֵאֵת בְּרִיכָר נְמוֹל אֶתוֹ: פ

כללי העריכת: ההדגשה בפסוק היא של דיבור המתחיל ברש"י. * כשיש דיבור ארוך ברש"י, בד"כ הוא לא שולב בתוך הפסוק אלא נכתב בסופו, אחרי הפסוק (ומסומן ע"י כוכבית). * כשיש על פסוק אחד ביאורי רש"י קצרים וארוכים, בד"כ הקצרים שולבו בתוך הפסוק, והארוכים נכתבו בסופו, אחרי הפסוק (ומסומנים ע"י כוכבית).

לעיתים לצורך הרצף שולבו הדיבורים ברש"י כסדר הפסוק, גם כשבמקור הרש"י מופיע קודם הדיבור על סוף הפסוק ואח"כ הדיבור על תחילתו, במקרה כזה זה סומן ב- ** בסוף הפסוק, כמו"כ מטבעו של הרש"י המשובל עלולים להיות שינויים קלים בדיבור המתחיל (כגון פתיחת וגו') או במיקומו. את הכללים בהרחבה ניתן לראות במבוא לגליון פרשת בראשית.

כל הזכויות שמורות. ©

ניתן להשיג את הגליון (וכן גליונות קודמים) במאגר העלונים הממוחשב של 'דרשו'.

מהדורה כתב כש"י - ניתן להשיג ב'מערכת שבת' בקול הלשון.

וכן ניתן להשיג במייל - 2711526@GMAIL.COM

יש מהדורה בכתב גדול יותר - להשיג במייל הנ"ל

הארות הערות ותיקוני טעויות יתקבלו בברכה 05276-13331

יישיב להרה"ג דוד היינמן שליט"א על סיועו בעריכת הגליון

האמינה ולגלה. וזהו שהקפיד הקדוש ברוך הוא על שרה ולא הקפיד על אברהם וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הַלְבָּן מֵאֵד שָׁנָה יִלְדוּ יֵשׁ תְּמִיּוֹת שֶׁהֵן קִיּוּמֹת, כמו (ש"א ב כז) הַנְּגִלָה נְגִלְיָתִי, (ש"ב טו כז) הַרְאָה אֶתָּה, אף זו היא קיימת, וכך אמר בלבו - הנעשה חסד זה לאחר, מה שהקב"ה עושה לי? **וְאִם־שָׂרָה הִבְת־תְּשָׁעִים שָׁנָה תִּלְדוּ**. היתה כדאי לילד. ואף על פי שדורות הראשונים היו מולדין בני חמש מאות שנה, בימי אברהם נתמעטו השנים כבר ובא תשות כח לעולם, צא ולמד מעשרה דורות שמנח ועד אברהם שמהירו תולדותיהן בני ששים ובני שבעים:

(יח) וַיֹּאמֶר אֶבְרָהָם אֱלֹהֵי־אֱלֹהִים לוֹ וַיִּשְׁמַעְאֵל יַחֲיָה לְפָנָיִךְ: לוֹ וַיִּשְׁמַעְאֵל יַחֲיָה. הלואי שחיה ישמעאל, איני כדאי לקבל מתן שכר כזה. יחיה לפניך. יחיה ביראתך, כמו (לעיל פס' א) הַתְּהַלֵּךְ לִפְנֵי, פִּלַח קָדְמָי:

(יט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל לְשׁוֹן אֲמִיתֵת דְּבָרִים, וכן (לקמן מב כא) אבל אשמים אנחנו, (מ"ב ד יד) אבל בן אין לה שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ יִלְדָת לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִצְחָק* וְהִקְמַתִּי אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לְיַרְעֵו אַחֲרָיו. ברית המילה תהא מסורה לזרעו של יצחק:

וקללת את שמו יצחק. על שם הצחוק. ויש אומרים על שם 'נסינות, וצ' שנה של שרה, וחי' ימים שנימול, וק' שנה של אברהם.

ס"א - והקמותי את בריתי אתו למה נאמר, והרי כבר כתיב (לעיל פס' ט) ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך וגו', אלא לפי שאומר (לעיל פס' ז) והקמותי וגו', יכול בני ישמעאל ובני קטורה בכלל הקיום, תלמוד לומר והקמותי את בריתי אתו, ולא עם אחרים.

ואת בריתי אקים את יצחק (להלן פס' כא) למה נאמר, אלא לימד שהיה קדוש מבטן. דבר אחר, אמר רבי אבא, מכאן למד קל וחומר בן הגבירה מן האמה, כתיב (פסוק הבא) כי הנה ברכתי אותו והפריתי אותו והרביתי אותו, זה ישמעאל, וקל וחומר ואת בריתי אקים את יצחק]:

(כ) וְלִישְׁמַעְאֵל שְׁמַעְתִּיךָ הִנְחָה בְּרִכְתִּי אִתּוֹ וְהִפְרִיתִי אִתּוֹ וְהִרְבִּיתִי אִתּוֹ בְּמֵאֵד מֵאֵד שְׁנַיִם־עֶשְׂרֵה נְשִׂאִים יוֹלִיד וְנָתַתִּיו לְגוֹי גְדוֹל: שְׁנַיִם עֶשְׂרֵה נְשִׂאִים. כעננים יקלו, כמו (משלי כה יד) נְשִׂאִים רוּחַ:

(כא) וְאֶת־בְּרִיתִי אֶקִּים אֶת־יִצְחָק אֲשֶׁר תִּלְדוּ לְךָ שָׂרָה לְמוֹעֵד הַזֶּה בְּשָׁנָה הָאֲחֵרָה:

(כב) וַיְכַל לְדַבֵּר אֲתוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אֶבְרָהָם. לשון נקיה הוא כלפי שכינה, ולמדנו שהצדיקים מרכבתו של מקום:

(כג) וַיִּקַּח אֶבְרָהָם אֶת־ישְׁמַעְאֵל בְּנֹו וְאֶת כָּל־יְלִידֵי בֵּיתוֹ וְאֶת כָּל־מִקְנֵת כֶּסֶף כָּל־זָכָר בְּאֲנָשֵׁי בֵּית אֶבְרָהָם וַיִּמְלֵךְ לְשׁוֹן וַיַּפְעֵל אֶת־בִּשְׂרָר עָרְלָתָם